

ก
บ

มีปัญญาท้องถิ่น

การจักสานงานไม้ไผ่

บ.คอกกึ ต.บัวใหญ่ อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น

ข้อมูลเจ้าของภูมิปัญญา

ชื่อเจ้าของภูมิปัญญา

คุณตาเคน หานูญมา อายุ ๘๐ ปี

ที่อยู่

๒ ม.๑๐ บ.คอกกึ ต.บัวใหญ่ อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น

อาชีพ

เกษตรกร

อายุการศึกษาภูมิปัญญา ๔๐ ปี

ชื่อภูมิปัญญา

การจักสานงานไม้ไผ่

ประวัติข้อมูลภูมิปัญญา

การจักสานจากไม้ไผ่มีทำกันมาตั้งแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยาย โดยอาศัยไม้ไผ่ที่ขึ้นอยู่ทั่วไปในป่าเมืองไทยซึ่งมีอยู่ประมาณ ๑๐๐ ชนิด แต่ที่นิยมนำมาจักสานกัน ได้แก่ ไม้ไผ่ใหญ่ ที่คนนิยมนำมาปลูกไว้รอบ ๆ หมู่บ้าน เพื่อใช้หน่อเป็นอาหารและใช้ลำต้นมาตัดแปลงทำเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็นภายในครอบครัว เช่น ตะกร้า ชะลอม กระด้ง ตะแกรง กระเชอ ลอบ ไซ กระติบข้าว หวด หรือมวนนึ่งข้าว เป็นต้น เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่กล่าวมา ข้างต้นในสมัยก่อนนิยมทำใช้กันเองภายในครอบครัว ตามความจำเป็นของแต่ละท้องถิ่น และ การจักสานแต่ละอย่างมีกรรมวิธีที่แตกต่างกัน ยากบ้างง่ายบ้าง ดังนั้นแต่ละคนจึงมีความถนัดใน การทำไม่เหมือนกัน จึงได้เกิดมีการผลิตเพื่อแลกเปลี่ยนกันขึ้น พอมาช่วงหลัง ๆ ไม้ไผ่หายากขึ้น และคนมีงานอื่นทำที่มีรายได้ดีกว่าก็หันไปทำงานอย่างอื่นแทนจึงยังคงเหลืออยู่เพียงบางคนหรือบางกลุ่มเท่านั้นที่มีความถนัดทางจักสานเป็นพิเศษหันมายึดอาชีพทางการจักสานเป็นอาชีพหลัก บางคนก็ยึดเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ ทำนา โดยอาศัยทำในเวลาว่าง ตอนเย็นหรือกลางคืนที่กลับ จากไร่นาแล้ว เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่ง การจักสานจากไม้ไผ่นั้นสามารถ นำมาตัดแปลงทำเครื่องใช้ได้หลายอย่าง ดังที่กล่าวมาแล้ว สาเหตุสำคัญที่นิยมนำเอาไม้ไผ่มา จักสานก็เพราะว่าไม้ไผ่หาง่าย ไม้แปรรูปได้ง่ายมีความเหนียว สามารถจักเหลา แต่ง ได้หลายขนาด ง่ายแก่การตัด แต่ง ง่ายต่อการนำมาประกอบกันเป็นรูปทรงตามที่ต้องการ (ชนัญดา ศรีเชียงสา , ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐:สัมภาษณ์)

กำหนดความรู้/แสวงหาความรู้ (ภายใน/ภายนอก)

คุณตาเคน หานูญมา อายุ ๘๐ ปี อาชีพ เกษตรกร บ้านเลขที่ ๒ ม.๑๐ บ.คอกกึ ต.บัวใหญ่ อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น ได้เริ่มเรียนรู้การจักสานจากไม้ไผ่จากในพื้นที่และครอบครัวที่มีภูมิการจักสานไม้ไผ่มาใช้ประโยชน์ในครอบครัว ซึ่งเมื่อประมาณ ๔๐ ปีก่อน คุณตาเคน ได้นำความรู้ที่มีอยู่มาพัฒนาต่อยอด โดยเริ่มหัดทำอุปกรณ์ที่ทำจากไม้ไผ่ ที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ จนทำให้ได้รับประสบการณ์จากการทำมาเป็นเวลานาน ต่อมาชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงได้สั่งซื้อตะกร้า กระด้ง ลอบ ไซ กระติบข้าว หวด หรือมวนหนึ่งข้าว พัด จึงได้ยึดการจักสานมาเป็นอาชีพเสริม ในเวลาว่างหลังการทำไร่ ทำนา

การสร้างความรู้ (ขั้นตอน/วิธีการการสร้างภูมิปัญญา)

อุปกรณ์ในการทำกระติบข้าว

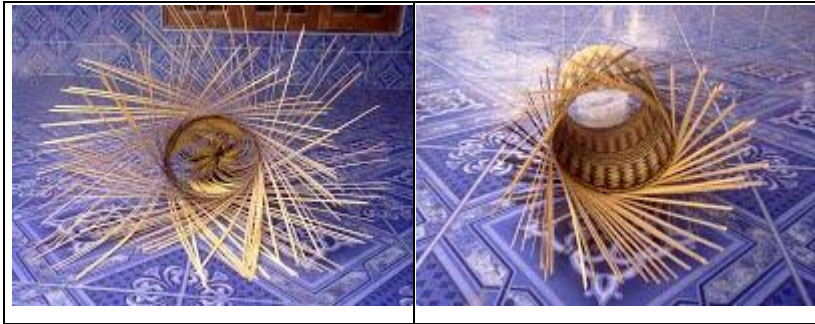
- ☞ ไม้ไผ่อายุประมาณ ๑-๓ ปี
- ☞ ไม้หวาย
- ☞ มีด
- ☞ ค้ายในล่อน
- ☞ เข็มเย็บผ้าขนาดใหญ่
- ☞ กรรไกร
- ☞ ก้านตาล

ขั้นตอนวิธีการสานกระติบข้าว

๑. นำปล้องไม้ไผ่ที่เตรียมไว้มาตัดข้อหัวข้อท้าย ออก ผ่าให้เป็นซีกทำเส้นตอกกว้างประมาณ ๒-๓ มิลลิเมตร ชูคให้บางเรียบเท่าๆกัน

๒. จากนั้นนำเส้นตอกที่ได้มาสานเป็นรูปร่างกระติบข้าว หนึ่งลูกมีตัวกระติบข้าว และฝามาประกอบกัน

๓. นำฝกระติบข้าวที่ได้ มาพับครึ่งให้เท่า ๆ กันทั้งฝา และตัวของกระติบข้าว

๔. ในขั้นตอนการทำฝापิดนั้น จะจักเส้นตอกให้มีความกว้าง ๑ นิ้ว สานเป็นลายขัด

๕. นำฝापิด ตัวกระติบข้าวมาตัดเป็นวงกลม ใส่เข้ากับส่วนตัว และฝาของกระติบข้าว

๖. ใช้ด้ายไนลอน และนำเข็มเย็บเข้าด้วยกัน รอบฝาปิด และส่วนของตัวกระติบข้าว

๗. นำก้านตาลที่ม้วนไว้มาเย็บติดกับส่วนที่เป็นตัวของกระติบข้าว

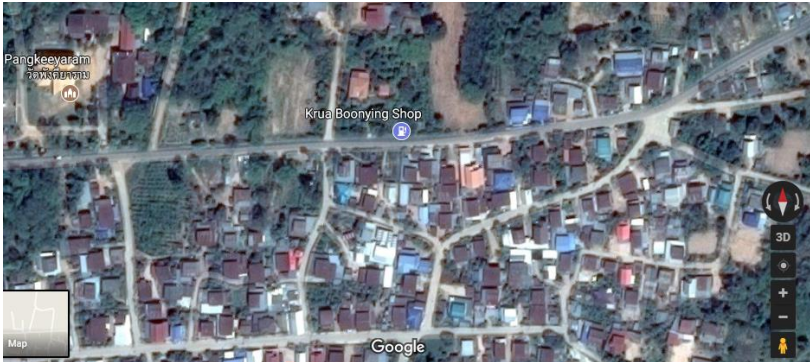

๘. จากนั้นกระติบข้าวที่ได้ไปรมควันจากฟางข้าว เพื่อกันมดแมลงเจาะ และ ทนทาน ทำให้ไม่เกิดราดำ

๙. เจาะรูที่ฐานของกระติบข้าว ๒ รู ให้ตรงข้ามกัน แล้วทำหูที่ฝาด้านบน ตรงกับรูที่เจาะไว้

๑๐. ใช้ด้ายไนลอนสอดเข้าเป็นสายไว้สะพายไปมาได้สะดวก จะได้กระติบข้าวที่สำเร็จเรียบร้อย สามารถนำมาใช้และจำหน่ายได้

การจัดเก็บและการค้นคว้าความรู้		
ใช้การจดจำและการเล่าสู่กันฟังเป็นการสืบทอดความรู้ไปสู่คนรุ่นหลัง		
การถ่ายทอดความรู้และการใช้ประโยชน์		
ให้ประชาชน คนรุ่นหลัง หรือองค์กรเข้ามาศึกษาเรียนรู้ได้		
พิกัด (สถานที่)		
บ้านเลขที่ ๒ ม.๑๐ บ.คอกคิ ต.บัวใหญ่ อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น 		
ข้อมูลผู้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ปีการศึกษา ๒๕๖๐		
ชื่อผู้ศึกษา	นางสาวชนัญดา ศรีเชียงสา	
หลักสูตร	ประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู (ป.บัณฑิต) รุ่น ๔	
รายวิชา	ความเป็นครู (๘๐๐ ๕๒๐๑)	
เน้นศึกษา	ครูกับการอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น	
คณะ	ศึกษาศาสตร์	
สถานที่ศึกษา	มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	
สถานที่ทำงาน	วิทยาลัยเทคโนโลยีพุทธเกษม	
อาจารย์ผู้สอน		
๑	รองศาสตราจารย์ สำเร็จ คำโสม (ครูภูมิปัญญาไทย, ศิลปินมรดกอีสาน)	
๒	อาจารย์ ดร.พา อักษรเสื่อ	
๓	อาจารย์ ดร.ธีรภัทร โคตรบรรเทา	
๔	อาจารย์ สุชาดา ลดาวัลย์	
๕	อาจารย์ อัจฉริยะ วงษ์คำขาว	
๖	อาจารย์ บุญจันทร์ เพชรเมืองเลย	